

RIZIK LIKVIDNOSTI

Pregledni rad

UDK: 336.71:658.153

005.334.4:336.71

Andelko Tadić³

Apstrakt

Likvidnost se manifestuje kao sposobnost banke ili preduzeća da izmiruje dospjele krakoročne obaveze, ali i da, posle toga, na raspolaganju ima dovoljno obrtnih sredstava da može nastaviti sa tekućim poslovnim aktivnostima. Rizik likvidnosti spada u grupu vodećih finansijskih rizika u bankarstvu i on je izuzetno važan jer se u savremenim tržišnim ekonomijama likvidnost banke smatra kao jedan od najosnovnijih uslova bankarstva. Banka mora u svakom momentu biti spremna da podmiri sve obaveze prema svojim klijentima i deponentima, i ukoliko to nije slučaja, banka se nalazi u problemu. Nelikvidnost banku može dovesti do propasti iz čega proizilazi da je veoma bitno na adekvatan način upravljati rizikom likvidnosti i na taj način nastojati umanjiti njegove negativne efekte.

Ključne riječi: likvidnost, rizik, banka, poslovanje.

JEL:G32

Uvod

Postojanje rizika je prihvaćeno kao nešto što je neminovno u svakom od segmenata ljudskog djelovanja. Razne organizacije stalno se suočavaju sa sve većom konkurencijom i različitim vidovima nestabilnosti pa ih to nagoni da stalno budu svjesne određenog nivoa rizika. Mnogi menadžeri često pominju pojam rizika da označe mogućnosti pojave pozitivnih ili negativnih ishoda. Pojam rizik se odnosi na buduće ishode posmatrane pojave. Rizici su opasnosti koje prate proces postavljanja i ostvarivanja ciljeva preduzeća i mogu negativno da utiču na njega pa se tako razlikuju rizici iz: ekonomskog, tehnološkog, ekološkog, sociokulturnog i političkog okruženja.

S obzirom da firme posluju u veoma dinamičnom privrednom sistemu, rizik je uvijek prisutan i neizbježan. Danas se preduzeću ne postavlja pitanje hoće li ili neće da posluje sa rizikom, već koliki rizik je to preduzeće spremno prihvatiti.. Dakle, sve aktivnosti preduzeća su povezane sa rizikom. Rizik se različito definiše, ali sa aspekta finansija, on predstavlja mogućnost nastanka gubitka.

³ Andelko Tadić, JU Sportsko – turistička organizacija opštine Stanari, 74208 Stanari, Republika Srpska-Bosna i Hercegovina, +387 53 290 742, E-mail: abaa2005@gmail.com

Promjene na tržištu, u bankarskom sektoru, politici i svjetska ekonomska kriza koja je nastupila 2008. godine doveli su do toga da se sve više razmišlja o uticaju rizika i potrebe za njegovim značajnijim proučavanjem. Stoga ćemo u ovom radu pažnju posvetiti riziku likvidnosti koji zajedno sa kreditnim rizikom predstavlja najznačajniji rizik prije svega u bankarskom sektoru.

Pojam likvidnosti

Riječ likvidnost je latinskog porijekla i znači pokretnost, lakoća realizacije. Kad govorimo o likvidnosti možemo reći da ona predstavlja sposobnost nekog preduzeća ili banke da na vrijeme izmiri svoje kratkoročne dospjele obaveze. Dakle, pojam likvidnosti predstavlja sposobnost banke da u svakom momentu raspolaže odgovarajućim iznosom sredstava potrebnih za finansiranje rasta aktive i blagovremeno pokriće svih obaveza koje dospijevaju. Likvidnost podrazumijeva protočnost sredstava iz početnog (novčanog) oblika u ostale pojavne oblike, redoslijedom kako se odvija poslovni proces. Ona predstavlja sposobnost i spremnost finansijske organizacije, banke ili nekog drugog pravnog subjekta da sve svoje prispjele obaveze izvršava u rokovima dospijuća, a da s druge strane ne trpi gubitke. Ako bismo potpunije htjeli da definišemo likvidnost, onda bismo pored sposobnosti da se likvidiraju dospjele kratkoročne obaveze morali navesti da i posle toga preduzeće mora da raspolaže sa dovoljno obrtnih sredstava za nastavak tekuće poslovne aktivnosti (Stojanović, 2017).

Neostvarivanje likvidnosti vodi ka nelikvidnosti, stanju u kojem preduzeće više nije u mogućnosti izmiriti nastale obaveze. Nelikvidnost je problem finansijske nestabilnosti, odnosno to je kriza likvidnosti, kao oblik operativne krize. Neostvarivanje minimalnog dobitka ili poslovanje sa gubitkom dovodi do smanjenja vlastitog kapitala, a na kraju i do prezaduživanja. Prezaduženost je veoma čest uzrok nelikvidnosti, odnosno prvi na listi uzroka poslovne krize.

Iako postoji više definicija likvidnosti jedna od njih je ta da likvidnost banke predstavlja sposobnost banke da udovolji svim predviđenim i nepredviđenim finansijskim zahtjevima svojih klijenata, te da osigura dodatne izvore za pribavljanje potrebnih sredstava banke, odnosno treba biti sposobna da u kratkom roku i bez prevelikih troškova pribavi dodatna sredstva putem povećanja obaveza, sekuritizacijom, prodajom aktive ili na neki drugi način (Živko, Kandžija, 2014). Dakle, likvidna banka u svakom momentu bi trebala biti sposobna da ispuni preuzete obaveze, i tako da bude u stanju da dođe do potrebnih sredstava transformišući svoju imovinu u novčani oblik bez većih gubitaka i u kratkom vremenskom roku. Ukoliko banka nije likvidna ona ne može da vrši svoju osnovnu djelatnost što dovodi do gubitka povjerenja u nju. Iz tog razloga klijenti mogu da vrše pritisak da im se isplate njihovi depoziti, što dalje za posledicu ima blokadu svih njenih funkcija pa i sam bankrot.

Likvidnost banke je proces nesmetanog pretvaranja novčanih sredstava u kreditne i nekreditne plasmane, odnosno pretvaranje potraživanja banke po svim osnovama

(glavnica, kamata, naknada) i u svim oblicima (kredit, vrijednosni papir) u novčana sredstva planiranom dinamikom (Šverko, 2007).

Pokazatelji likvidnosti

Načelo likvidnosti je jedno od osnovnih načela bankarskog poslovanja, pa se dolazi do zaključka da je likvidnost od velikog značaja za banku. Za njegovu uspješnu realizaciju banka mora u svakom trenutku biti sposobna realno procijeniti svoje izvore sredstava i plasmane - izvori sredstava i plasmani su realne finansijske kategorije, stoga se banka prilikom procjene ne može zanositi nikakvim nereálnim predviđanjima (Katunarić, 1988).

Nivo likvidnosti banke iskazuje se pokazateljima likvidnosti. „Koficijenti, indikatori likvidnosti mogu da se izračunaju kao:

1. Sadašnja likvidnost

$$KSL = \frac{\text{Iznos raspoloživih sredstava}}{\text{Iznos kratkoročno dospjelih obaveza}} (GB + Dv + Hv)$$

2. Perspektivna likvidnost

$$KPL = \frac{\text{Iznos raspoloživih novčanih sredstava} + \text{Potraživanja i Hov koje će se u...}}{\text{Iznos kratkoročno dospjelih obaveza}}$$

3. Optimalna likvidnost

$$KOL = 100 / (100 - (\text{procenat rizika naplate i HOV}))$$

4. Opšta (tekuća) likvidnost

$$KTL = \frac{\text{Ukupna obrtna sredstva}}{\text{Ukupne kratkoročne obaveze}}$$

Banke i finansijske institucije su dužne da likvidnost drže na nivou, tako da pokazatelj likvidnosti:

- Iznosi najmanje 1, kad je obračunat kao prosek pokazatelja likvidnosti, za sve dane u mesecu;
- Ne bude manji od 0,9 uzastopno duže od 3 dana;
- Iznosi najmanje 0,8 kad je obračunat za jedan radni dan.

Kritičan nivo likvidnosti je onaj čiji je pokazatelj manji od 0,8 (Kovačević, 2016).“

Likvidna banka je ona banka koja ima sposobnost: da podmiruje troškove poslovanja, da isplaćuje depozite, da klijentima koji su kreditno sposobni odobrava kredite, da ispunjava obaveze po garancijama i koja lako može da prikupi kapital na tržištu, a da ne ugrozi svoj reputacijski kapital. Na osnovu prethodno navedenog možemo reći da je likvidna ona banka koja na zalihama uvijek ima odgovarajuću količinu utrživih sredstava ili ima sposobnost da u svakom trenutku može obezbijediti sredstva pozajmljujući na tržištu ili prodavajući svoju aktivu.

Rizik likvidnosti

Rizici su karakteristični za bankarstvo i stalno su prisutni u bankarskom poslovanju. Osnovni rizici u poslovanju banke su:

- Rizik likvidnosti,
- Kreditni rizik,
- Valutni rizik,
- Kamatni rizik,
- Rizik iz uslovnih obaveza.

Rizik likvidnosti jeste rizik od nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital, usljed nemogućnosti ispunjavanja dospjelih obaveza. On nastaje na osnovu odliva depozita, na osnovu izostanka očekivanog priliva sredstava, na bazi aktiviranja uslovnih obaveza itd. Jedan od osnovnih uzroka pojave rizika likvidnosti jeste ročna transformacija sredstava banke. Zbog asimetrije u formiranju i plasiranju bankarskih sredstava dolazi se do toga da banke sa likvidnim sredstvima finansiraju nelikvidne kreditne plasmane što dovodi do rizika likvidnosti. Dakle, likvidnost investicionog sredstva je u direktnoj vezi sa stepenom njene rizičnosti. Ukoliko se rizik shvati kroz distribuciju vjerovatnoće onda je isparljivost odstupanja od očekivanih cijena veća, što su standardne devijacije mogućih promjena veće. Odnosno, što je relativni značaj odstupanja veći, manja je likvidnost investicionog sredstva. Prema tome, novac je savršeno likvidan jer uvijek ima vrijednost koja odgovara nominalnoj vrijednosti. Rizik likvidnosti je važan jer se u tržišnim ekonomijama likvidnost banke posmatra kao neophodan uslov bankarstva.

Neravnoteža između sredstava i plasmana (prelijevanje dugoročnih sredstava u kratkoročne plasmane) u praksi je veoma rijedak slučaj, pa ne predstavlja eventualnu opasnost za banke, naročito ne za rizik likvidnosti.

Zbog dodatne regulacije upravljanja rizikom likvidnosti zbog zaoštavanja kreditnih uslova, rizik likvidnosti prelazi sa banaka na preduzeća koja sve teže dolaze do neophodnih likvidnih sredstava. Pokazatelj toga je sve veći broj preduzeća u stečaju, likvidaciji ili u predstečajnim nagodbama.

Rizik likvidnosti je u grupi vodećih finansijskih rizika u bankarstvu. Javlja se sa promjenom likvidne pozicije banke, u kojoj njena likvidna aktiva nije dovoljna za izmirivanje njenih obaveza. Izvori rizika likvidnosti u bankarstvu najčešći su drugi finansijski rizici, čija realizacija uzrokuje poremećaje u novčanom toku (Matić, 2008):

- Kreditni rizik, u smislu visoke koncentracije rizične aktive u kreditnom portfoliju banke, visokog iznosa dospjelih neizmirenih potraživanja banke po kreditnim poslovima, ili
- Tržišni rizici, u smislu pozicija za trgovanje koje su u nelikvidnoj aktivi, što umanjuje mogućnost njene likvidacije.

Poremećaje u novčanim tokovima banke uzrokuju i drugi razlozi, neki od njih su:

- Trend pada poslovne dobiti u vremenskoj seriji;
- Valutna neusaglašenost pozicija aktive i pasive u bilansu stanja;
- Uvođenje usluga sa neadekvatnom procjenom uticaja na likvidnost;
- Nagli rast aktive koja se odnosi na promjenjivu depozitnu strukturu.

Sledeći podaci mogu ukazivati na rastući rizik likvidnost (Kovačević, 2016):

- Odnos kredita i depozita ukazuje na stepen do koga struktura depozita banka finansira kreditni portfolio;
- Stepem oslanjanja na sredstva sa profesionalnih tržišta novca;
- Neto kratkoročne obaveze;
- Raspoloživa likvidnost; i
- Oslanjanje na velikoprodajno finansiranje.

„Rizik likvidnosti jedan je od najznačajnijih među bankovnim rizicima jer predstavlja rizik gubitka odnosno nemogućnost podmirivanja dospjelih tekućih obaveza zbog nedostatka novca ili novčanih ekvivalenata. Stoga svaka banka ima zadatak osigurati likvidnost u svakom trenutku, odnosno udovoljiti zahtjevima za povlačenjem depozita od strane deponenta ili pružiti obećana sredstva klijentima koja su ugovorena kreditnim linijama. Ukoliko banka nije sposobna pribaviti zahtijevana sredstva (korištenjem i prodajom aktive ili uzajmljivanjem od drugih) u trenutku kad je to potrebno, smatra se da ta banka nije likvidna. Nelikvidnost banku može dovesti do propasti što implicira važnost upravljanja navedenim rizikom, te ujedno, propast jedne banke može dovesti do učinka zaraze banaka, tj. negativno se odraziti na cjelokupni bankarski sistem (Tica, 2016).“

Rizik likvidnosti je jedan od najvažnijih bankovnih rizika jer banka u svakom momentu treba biti sposobna da podmiri obaveze prema svojim klijentima i deponentima. On se definiše kao rizik da finansijska institucija neće moći nesmetano pretvarati svoja sredstva planiranom i potrebnom dinamikom.

Rizik likvidnosti predstavlja opasnost od neusklađene dospelosti sredstava i obaveza prema izvorima sredstava u privrednom subjektu, što može rezultovati teškoćama sa likvidnošću (nedostatkom novčanih sredstava za podmirenje dospjelih obaveza) ili čak stečajem privrednog subjekta (Peterlin, 2004).

Prohaska definiše rizik likvidnosti za banku kao rizik od nemogućnosti naplate potraživanja (glavnica, kamata, naknada) na dan dospjeća, ali i nemogućnosti banke da izvrši obvezu za izdani kredit (Prohaska, 1996).

Leko definiše širi i uži obuhvat definicije rizika likvidnosti. U užem smislu, rizik likvidnosti upozorava na opasnost da se vrijednosni papiri neće moći prebaciti u novčanom obliku u željenom vremenu i po željenoj cijeni, dok u širem smislu, rizik

likvidnosti označava opasnost da se bilo koji nenovčani oblik imovine neće moći, bez gubitaka pretvoriti u novac kroz određeno vrijeme (Leko 1993).

Nedostatak likvidnosti ukazuje na to da se banka nalazi u problemu, jer je likvidnost osnovni uslov opstanka banke na tržištu. U ovakvim situacijama kada banka ima probleme sa likvidnošću, ostale kreditne institucije će sve teže pozajmljivati sredstva bankama, koje su problematične, bez dodatnog osiguranja ili viših kamatnih stopa, što može dovesti do problema sa zaradom i do propasti problematične banke (Rose, Hudings, 2015). Ako banka ne vodi dovoljno brige o likvidnosti može se u kratkom vremenskom roku sresti sa problemima koji negativno djeluju na njenu profitabilnost i solventnost, tj. banka može propasti. Propast banke se može odraziti negativno na čitav bankarski sistem.

Četiri osnovna indikatora nelikvidnosti banke su (Jović, 1990):

- banka nema dovoljan iznos novčanih sredstava na računu kod centralne banke;
- banka nije u stanju isplaćivati novčana sredstva na osnovu odobrenih kredita;
- banka nije u mogućnosti otplatiti korištene kredite kod centralne banke, drugih banaka ili u inostranstvu u prethodno ugovorenim rokovima;
- drži niži nivo obaveznih rezervi kod centralne banke u odnosu na propisani obim.

Potreba banke za likvidnošću se može sagledati na osnovu izvora potražnje i ponude likvidnosti. Udruženjem izvora ponude i potražnje likvidnosti određuje se neto pozicija likvidnosti sljedećim načinom (Rose, Hudings, 2015):

Neto pozicija likvidnosti (Lt) = opskrbljivanje finansijskog preduzeća tokovima likvidnosti [depoziti koji pristižu (prilivi) + prihodi od prodaje nedepozitnih usluga + otplate kredita komitenata + prodaja aktive + pozajmljivanja s tržišta novca] – potražnja finansijskog preduzeća za likvidnošću [povlačenje depozita (odlivi) + obim prihvatljivih zahtjeva za kreditima + otplate pozajmica + drugi troškovi iz poslovanja + isplate dividendi dioničarima.

Ukoliko je potražnja za likvidnošću veća od ponude tj. (Lt0) menadžment se priprema za suficit likvidnih sredstava te planira način kako će profitabilno investirati taj višak (Rose, Hudings, 2015). U zavisnosti od likvidnosti potraživanja na strani aktive, te strukture i inteziteta obaveza na strani pasive, likvidnost banke može biti većeg ili manjeg stepena.

Rizik likvidnosti je rizik nemogućnosti transformacije imovine u novčani oblik u kratkom vremenskom roku i bez gubitaka. Javlja se kad vlasnici pasive finansijske institucije, kao što su deponenti ili nositelji polise osiguranja, traže gotovinu odmah za finansijska potraživanja koja imaju kod finansijske institucije ili kada vlasnici izvan bilansnih kreditnih obaveza (ili kreditnih linija) iznenada izvrše svoje pravo na posuđivanje - povuku svoje kreditne obaveze (Saunders, Millon Cornet, 2006).

Postoje tri osnovna rizika likvidnosti:

- rizik neusklađene likvidnosti - pojavljuje se zbog neusklađenosti pasive i aktive.
- rizik pojačane likvidnosti - nastaje zbog moguće potrebe banke u budućnosti za značajno višim iznosima likvidnih sredstava.
- tržišni rizik likvidnosti - nastaje zbog potencijalne slabije likvidnosti nekog tržišta, pa se na taj način može prouzrokovati slabija prodaja bankarskih rezervi likvidnosti (Šverko, 2007).

Banke na strani aktive plasiraju kredite klijentima i time pojačavaju tokove kapitala u nacionalnoj ekonomiji. Na strani pasive, one pružaju likvidna sredstva svojim deponentima na poziv, pa iz takvih procesa nastaje rizik likvidnosti (Diamond et.al., 1999). Rizik likvidnosti nastaje usljed naglih promjena u podmirivanju obaveza banke, koja je prinuđena da proda dio aktive po nižoj cijeni ili da pozajmi sredstva sa kamatom višom od realne.

Rizik likvidnosti može se mjeriti dvama osnovnim alatima:

- omjerima likvidnosti ili
- gapovima tj., planovima likvidnosti (Prga et.al., 2009).

Postoje različiti omjeri koje banka može pratiti pri analizi rizika likvidnosti. Neki od važnijih su:

- *omjer kredita i depozita* - jedan od najtradicionalnijih omjera likvidnosti. Osnovna je logika bila staviti u omjer kredite (koji su u osnovi nelikvidni instrumenti) i depozite.
- *omjer likvidne aktive i ukupne pasive* - veći omjer znači i veću likvidnost banke.
- *omjer kratkoročne aktive i kratkoročne pasive* - u osnovi bi trebao biti iznad jedan, odnosno kratkoročna aktiva bi trebala biti viša od kratkoročne pasive.
- *omjer osnovnih depozita i ukupne aktive* - stavlja u odnos dugoročnije i stabilnije depozite i ukupne aktive. Na taj način se može donijeti zaključak o stabilnosti izvora sredstava banke.

Slijedi zaključak da što je manji omjer kredita i depozita, to banka ima bolju likvidnu poziciju.

Prema Jurmanu, planiranje likvidnosti banke temelji se na sljedećem obrascu $1+2-3=4$, pri čemu je:

1. stanje novčanih sredstava na početku razdoblja;
2. + priliv novčanih sredstava;
3. – odliv novčanih sredstava;
4. = stanje novčanih sredstava na kraju razdoblja (Jurman, 2003).

Planovi likvidnosti mogu biti operativni, tj. kratkoročniji, ili strateški, tj. dugoročniji. Operativni planovi likvidnosti izrađuju se najčešće za razdoblja poput jednog dana, sedam dana, jednog mjeseca, ili tri mjeseca. Strateški planovi likvidnosti rade se najčešće u okviru godišnjeg plana. Vrlo je bitno za svaku banku postaviti što je

moguće realnije sisteme planiranja likvidnosti. Takvi planovi likvidnosti moraju biti razrađeni po najznačajnijim valutama te je veoma bitno pratiti njihovo ostvarivanje (Prga et.al., 2009).

Merenje rizika likvidnosti

Mjerenje i praćenje likvidnosti banke se kontinuirano sprovodi, ali važno je znati kako se može izmjeriti rizik likvidnosti. „Iznos neto potrebnih sredstava i likvidnosti definišu rizik likvidnosti:

$$RL=L-NPS$$

Gdje je: RL- rizik likvidnosti; L-likvidnost, izvor gotovinskih sredstava; NPS- neto potrebna sredstva. Kada je RL negativan, postoji rizik likvidnosti i tada su neto potrebna sredstva veća od raspoloživih likvidnih resursa. Ako je RL veći od nule, banka je sposobna da zadovolji zahtjev za neto potrebnim sredstvima. Razumije se postoje i sofisticiraniji modeli mjerenja, ali karakteristično je za svaku banku da primjenjuje sopstvenu metodologiju. Najčešće korišćeni metodi su: analiza gega likvidnosti, analiza racia likvidnosti, indeks likvidnosti i likvidnost u riziku (Milošević, 2014).

Kriza likvidnosti

Kriza likvidnosti se odražava kroz problem likvidnosti, odnosno nastaju teškoće u plaćanju koje se ne mogu ublažiti rezervama likvidnosti, a nastali gubici se ne mogu pokriti iz vlastitog kapitala, pa prijeti insolventnost. O krizi likvidnosti se radi onda kada je ugrožena kratkoročna ili srednjoročna sposobnost plaćanja preduzeća ili kad prijeti prezaduženost, i obilježava je ekstremna oskudica finansijskih sredstava. Stoga je zadatak kriznog menadžmenta da utvrdi probleme koji ugrožavaju likvidnost ili nepouzdanu finansiranje firme i preduzme neophodne mjere za njihovo otklanjanje. Neophodne su, prije svega, finansijske mjere (pribavljanje novih kredita, usporavanje planiranog odliva kapitala, ubrzanje naplate prihoda itd.).

Stvarni uzroci krize likvidnosti su brojni (Osmanagić Bedenik, 2003):

- Ako se snažno smanji prodaja, smanjuju se primici, dok višak kapaciteta te rastuće zalihe veže postojeći kapital. Pad prodaje uz izostanak reakcije proizvodnje brzo vodi porastu zaliha. Porast zaliha, kao i svaka druga investicija, finansira se iz nekih izvora i opterećuje likvidnost.
- Intenzivno povećanje prodaje uz istodobnu promjenu ponašanja kupca. Indikator za to je intenzivno povećanje potraživanja od kupaca u bilanci. To je tipična situacija za preduzeće u fazi konjunkturnog oporavka.
- Pogoršanje uslova isporuke. Kriza preduzeća na tržištu se ne može dugo sakrivati. Dobavljači koji se boje za naplatu svojih potraživanja reaguju često zaoštavanjem uslova plaćanja, sve do zahtjeva plaćanja unaprijed.

- Pogrešno finansiranje opreme. Kratkoročno finansiranje opreme ili varijabilne kamate finansiranja opreme vode pri povećanju kamata do pojačanog finansijskog opterećenja.
- Finansiranje gubitaka. U primjeru negativnog doprinosa pokriću svaka prodaja vodi operativnim gubicima te pojačava potrebe za finansiranje,
- Visok i neočekivan izostanak naplate potraživanja vodi intenzivnom pogoršanju likvidnosti

Mere za uspostavljanje likvidnosti

Likvidacija podrazumijeva prestanak poslovne aktivnosti preduzeća prodajom ili zatvaranjem proizvodnih i poslovnih jedinica, i iakoto nije toliko atraktivna mjera ipak je poželjnija opcija nego da dođe do bankrotstva. Tokom postupka likvidacije stečajni upravnik putem aukcije ili na drugi način, nastoji prodati imovinu dužnika po najvećoj mogućoj cijeni u skladu sa rokovima i zakonskim procedurama, a sve se to vrši pod nadzorom povjerenika. Sredstva od prodaje se isplaćuju povjericima koji na osnovu sudske odluke imaju prijavljena i neosporena potraživanja.

Međutim, da ne bi došlo do likvidacije preduzeće koje ima problema sa likvidnošću mora stalno da analizira mogućnost iskorištavanja svih potencijala povećanja likvidnosti koji se moraju brzo identifikovati i napraviti korisnim. Postoji šest osnovnih strategija za uspostavljanje likvidnosti, odnosno saniranje krize likvidnosti kako bi se povećali prihodi i smanjili rashodi, a to su (Baroš, 2014):

- Osiguranje prihoda iz tekućeg poslovanja – naplata potraživanja
- Ubrzanje priliva iz tekućeg poslovanja
- Povećanje prihoda iz do sada neiskorištenih izvora likvidnosti
- Smanjenje izdataka u tekućem poslovanju
- Pomjerenje izdataka u tekućem poslovanju i
- Smanjenje izdataka koji se odnose na do sada nekoristene izvore likvidnosti.

Upravljanje rizikom likvidnosti

Rizik likvidnosti je u prošlosti bio podcijenjen, međutim u vremenu recesija i finansijskih kriza aktuelnih u posljednje vrijeme sve više dobija na važnosti. Kako su banke bile u središtu finansijske krize, a njihove su bilance bile opterećene s jedne strane nelikvidnom imovinom (rastućim udjelom neprihodujućeg kreditnog portfelja sa teško utrživim nekretninama u zalogu), a sa druge strane dospijevajućim obvezama (po kreditnim linijama i opadajućim primljenim depozitima), regulatorni su mehanizmi stavili veći naglasak na upravljanje rizikom likvidnosti (Grebenar, 2015).

Upravljanje rizikom likvidnosti obuhvata dnevno vrednovanje svih finansijskih obaveza, izdvajanje minimalne rezerve likvidnosti i izbjegavanje dodatnih troškova pozajmljivanja u slučaju nužde i prisilne prodaje imovine. Ponašanje klijenata, kao i

međuzavisnost između odobravanja kredita i povlačenja finansijskih sredstava predstavlja glavni izazov za uspješno upravljanje rizikom likvidnosti. Banke tranzicijskih država i supervizori banaka moraju usvojiti Bazelske principe upravljanja rizikom likvidnosti za banke. Strategija upravljanja rizikom likvidnosti je sastavni dio strategije upravljanja drugim rizicima, s obzirom na uzročno-posljedičnu povezanost i usklađeno djelovanje različitih rizika.

Da bi upravljanje rizikom likvidnosti bilo uspješno bitno je stalno mjeriti i pratiti novčane tokove banke kako bi se na vrijeme mogle uočiti potencijalne opasnosti. Korisne su sledeće metode (Kovačević, 2016):

- *Upravljanje pristupom tržištu.* Da bi upravljanje rizikom likvidnosti bilo uspješno, banka mora imati pristup finansijskim tržištima i koristiti ga uspješno, kako bi obezbijedila sredstva ili plasirala višak. Bitno je naglasiti da je u Srbiji ovaj princip jako teško ispoštovati u cjelosti zbog stanja na finansijskom tržištu.
- *Alternativno planiranje.* Veoma je bitno da banka uvijek ima alternativne planove zaslučaj krize likvidnosti koje bi implementirala u hitnim slučajevima u kojima prvobitno zamišljeni planovi ne mogu biti sprovedeni;
- *Upravljanje deviznom likvidnošću.* Zbog poslovanja banaka na više tržišta i sa više valuta važno je da svaka banka ima posebne sisteme mjerenja, praćenja i kontrolisanja transakcija glavnih valuta. Naravno, bitno je da banka ima i posebne strategije za upravljanje valutnim rizikom kada su sve glavne valute u pitanju;
- *Interne kontrole za upravljanje rizikom likvidnosti.* Sistemi interne kontrole i vrednovanja likvidnosti i njihovog efikasnog sprovođenja su postali obaveza banke takođe;
- *Uloga objavljivanja podataka o poboljšanju likvidnosti.* Kod upravljanja rizikom likvidnosti je važno da banka objektivno izvještava javnost o stanju svoje likvidnosti;
- *Uloga supervizora.* Supervizori bankarskog sektora su dužni da sprovode nezavisno vrednovanje bankarskih strategija, politika, procedura i prakse. Supervizor zahtijeva efikasan sistem za mjerenje, praćenje i kontrolu rizika likvidnosti banke.

Obuhvatna mjera rizika likvidnosti ne postoji. Upravljanje rizikom likvidnosti, osim analize bančnih bilansnih i vanbilansnih pozicija u odnosu na buduće gotovinske tokove, pretpostavlja i obezbjeđenje izvora sredstava za održavanje optimalnog nivoa likvidnosti. Veoma je važno da se strategijom upravljanja rizikom likvidnosti predvide eventualne poteškoće i troškovi pozajmljivanja sredstava na tržištima, za potrebe očuvanja likvidne pozicije banke.

Kao i u slučaju drugih rizika, uspješno upravljanje rizikom likvidnosti pretpostavlja da u banci postoji (Matić, 2008):

- Jasno definisan proces upravljanja rizikom likvidnosti (identifikacija, procjena, mjerenje, monitoring izloženosti i kontrola cijelog procesa) kao i procedure;
- Razvijen informacijski sistem koji predstavlja osnovu uspješnog upravljanja rizikom likvidnosti na dnevnoj osnovi i njegove kontrole;
- Plan obezbjeđenja sredstava za teško predvidive i vanredne situacije, na kratak i dugi rok, koji bi trebalo da uvjeri da banka može preventivno i efikasno da upravlja kako rutinskim, tako i neočekivanim promjenama svoje likvidne pozicije.

Uspješno upravljanje rizikom likvidnosti osim dobre informacione podrške, sistema i procedura, podrazumijeva i uključenost određenih struktura u ovaj proces, i to (Matić, 2008):

- *Borda direktora*, koji je odgovoran za strategiju upravljanja ovim rizikom, kao i donošenje odluke o obuhvatnom okviru za upravljanje rizikom likvidnosti na nivou banke,
- *Starijeg menadžmenta*, koji je odgovoran za primjenu politika upravljanja ovim rizikom, nadzor nad implementacijom, održavanjem i upravljanje informacionim i drugim sistemima, i uspostavljanje efikasne interne kontrole nad procesom upravljanja rizikom likvidnosti,
- *Odbora za upravljanje aktivom i pasivom* (ALCO odbor), čiji sastav čini stariji menadžment, obično iz funkcije trezora i funkcije upravljanja rizicima (obično menadžment za upravljanje rizikom likvidnosti) i
- *Pojedinaca* koji imaju potrebna iskustva u upravljanju ovim rizikom, primjenjuju odgovarajuće procese i procedure i rade relevantne ekspertize.

Upravljanje rizikom likvidnosti banke značajno je za njeno svakodnevno poslovanje i očuvanje cjelokupne stabilnosti finansijskog sistema. Efektivno i efikasno upravljanje rizikom likvidnosti, kroz procjenu neophodnog novčanog toka kako u redovnom poslovanju, tako i u slučaju vanrednih okolnosti, omogućava banci blagovremeno ispunjavanje obaveza koje dospijevaju, a koje su pod uticajem i internih (poslovne odluke banke) i eksternih događaja, i ponašanja svih učesnika na finansijskom tržištu (Narodna banka Srbije, 2008).

Upravljanje rizikom likvidnosti utiče na dobit i kratkoročnu sposobnost banke da izmiruje dospjele obaveze, kao i na kapital i dugoročnu sposobnost banke da izmiruje svoje obaveze. Dugoročna pozicija banke utiče na mogućnost banke da nabavi potrebna likvidna sredstva, posebno u uslovima nestabilnosti na finansijskom tržištu. Međuzavisnost rizika likvidnosti i ostalih rizika kojima banka može biti izložena je veoma visoka. Iz toga razloga je potrebno da banka analizira sveobuhvatan uticaj drugih rizika na rizik likvidnosti, kao i da uspostavi adekvatan sistem upravljanja rizikom likvidnosti.

Na kraju možemo reći da se upravljanje rizikom likvidnosti svodi na dva osnovna pitanja:

- Da li kompanija može dovoljno brzo prikupiti gotov novac u skladu sa dinamikom dospijevajućih obaveza kako bi ih na vrijeme podmirila?
- Koliko brzo može da proda manje likvidnu imovinu uz plaćanje danka između vremena i cijene prodaje imovine?

Zaključak

Finansijski sektor je žila kucavica svakog preduzeća i ukoliko se tu dese neke smetnje cijelo preduzeće može da doživi kolaps. Očuvanje likvidnosti, ostvarenje uspjeha, kao i čuvanje i izgradnja potencijala uspjeha su egzistencijalni ciljevi preduzeća. Mogućnost prestanka rada preduzeća ili banaka usljed nelikvidnosti čini jedan od temeljnih rizika u preduzetničkom i bankarskom poslovanju. Rizik likvidnosti je najopasniji ubica preduzeća i jedan od najznačajnijih rizika sa kojima se susreću savremene banke.

Rizik likvidnosti je važan jer se u tržišnim ekonomijama likvidnost banke posmatra kao neophodan uslov bankarstva. On nastaje na osnovu odliva depozita, na osnovu izostanka očekivanog priliva sredstava, na bazi aktiviranja uslovnih obaveza itd. Zbog asimetrije u formiranju i plasiranju bankarskih sredstava dolazi se do toga da banke sa likvidnim sredstvima finansiraju nelikvidne kreditne plasmane što dovodi do rizika likvidnosti.

Da bi se održalo povjerenje i stabilnost u bankarski sistem pojavljuju se zaštitni mehanizmi, kao što su sistem osiguranja depozita i diskontni prozor. Ali ti mehanizmi mogu prouzrokovati i negativne učinke, pa svaka banka ima zadatak adekvatno upravljati rizikom likvidnosti što se postiže dobrom politikom upravljanja likvidnošću. Takođe, banke bi svakodnevno trebale mjeriti izloženost riziku likvidnosti, te pokušati da predvide buduće događaje na koje će uvijek imati i dati spreman odgovor.

Rizik likvidnosti zbog prirode bankarskog poslovanja nije moguće u potpunosti izbjeći, ali je moguće, aktivnom politikom upravljanja rizikom likvidnosti, smanjiti njegove negativne efekte.

Literatura

1. Baroš, Ž., (2014): Krizni menadžment u uslovima tranzicije, Panevropski univerzitet Apeiron Banja Luka
2. Diamond, Douglas W., Rajan, Raghuram G., (1999.): Liquidity Risk, Liquidity Creation and Financial Fragility: A Theory of Banking, Working paper 7430, National Bureau of Economic Research, Cambridge
3. Grebenar D., (2015): Rizik likvidnosti – najopasniji ubica preduzeća, (dostupno na web sajtu: <http://swot.ba/wordpress/rizik-likvidnosti-najopasniji-ubojica-poduzeca/>)
4. Jović S. (1990.): Bankarstvo, Naučna knjiga, Beograd

5. Jurman, A., (2003.): Planiranje likvidnosti banke, Ekonomska istraživanja, Fakultet ekonomije i turizma «Dr. Mijo Mirković», Pula
6. Katunarić, A. (1988.): Banka: principi i praksa bankovnog poslovanja, Centar za informacije i publikacije, Zagreb
7. Kovačević V.,(2016): Modeli upravljanja rizikom u bankarskom sektoru, (dostupno na web sajt: <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/6690/Disertacija4785.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)
8. Leko, V., (1993.) Rječnik bankarstva i financija, Masmedia
9. Matić V., (2008): Rizik likvidnosti 6, (dostupno na web sajt: http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2008/5_6/B05-06-2008-Ekoleks.pdf)
10. Milošević, M., (2014): Upravljanje rizikom likvidnosti, originalni naučni rad, Beogradska poslovna škola, (dostupno na web sajt: <http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2014/1/UBS-Bankarstvo-1-2014-Milosevic.pdf>)
11. Osmanagić Bedenik, N., (2003.): Kriza kao šansa, Školska knjiga d.d. Zagreb
12. Peterlin, J., (2004.): Instrumenti za upravljanje financijskim rizicima (I dio), Računovodstvo, revizija i financije, br. 2/2004.
13. Prga, I., Vrdoljak, T., Šverko, I., (2009) Upravljanje rizikom likvidnosti korištenjem valutnih SWAP ugovora, (dostupno na web sajt: <http://www.efos.unios.hr/ekonomskivjesnik/wpcontent/uploads/sites/10/5/2013/05/ekvjesnik092.pdf>)
14. Principi za upravljanje rizikom likvidnosti, (dostupno na web sajt: http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_6/55_6_4.html?cmsframe=printerfriendly)
15. Prohaska, Z., (1996.): Analiza vrijednosnih papira, Infoinvest, Zagreb
16. Rose P. S., Hudgins S. C. (2015.): Upravljanje bankama i financijske usluge, Naklada Mate, Neum
17. Saunders A., Millon Cornett M. (2006.): Financijska tržišta i institucije: moderno viđenje, Poslovni dnevnik, Masmedia, Zagreb
18. Stojanović, V., (2017): Poslovne finansije, Evropski defendologija centar Banja Luka
19. Šverko I. (2007.): Upravljanje nekreditnim rizicima u hrvatskim financijskim institucijama, Hrvatski institut za bankarstvo i osiguranje, Zagreb
20. Tica T., (2016): Metode upravljanja rizikom likvidnosti banka, (dostupno na web sajt: <https://repozitorij.efst.unist.hr/islandora/object/efst%3A369/datastream/PDF/view>)

21. Živko I., Kandžija V. (2014.): Upravljanje bankama, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilište i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Rijeka, Mostar

LIQUIDITY RISK

Anđelko Tadić⁴

Abstract

Liquidity manifests itself as the ability of a, to have, at its disposal, sufficient working capital to continue with its current business activities. Liquidity risk is among leading financial risks in banking and it is extremely important because the liquidity of a bank is considered to be one of the most basic conditions of banking in modern market economies. A bank must be ready to settle all obligations towards its clients and depositors at all times, and if this is not the case, the bank is in trouble. Bank illiquidity can lead to a collapse from which it can be concluded that it is very important to adequately manage the liquidity risk and, in this way, try to reduce its negative effects.

Key words: *liquidity, risk, bank, business.*

Datum dolaska (Date received): 24.01.2018.

Datum prihvatanja (Date accepted): 11.03.2018.

⁴ Anđelko Tadić, UA Sport and Tourism Organization Stanari, 74208 Stanari, Republika Srpska-Bosnia and Herzegovina, +387 53 290 742, E-mail: abaa2005@gmail.com